

Карловас Олена Адамівна – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

ІНТЕГРОВАНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ШКОЛАХ КАНАДИ

О.І. Козьменко

У статті розглядаються питання використання позашкільних форм виховання почуття національної ідентичності засобами природоохоронної діяльності на прикладі застосування інтегрованих програм з вивчення довкілля у старших класах середніх шкіл провінції Онтаріо (Канада).

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Педагогічна громадськість Канади розглядає виховання почуття національної ідентичності старшокласників як одне з найактуальніших питань. При цьому природоохоронна діяльність виступає пріоритетним засобом позашкільних форм виховання. «Виходити за межі школи в процесі виховання старшокласників, – на думку канадського педагога Ендрю Форана, – є кращий шлях відродження досвіду спілкування з природою, який останнім часом було замінено сучасними технологіями, що стають способом життя, навчання, пізнання школярів» [5]. Тому позакласна й позашкільна робота з її різноманітністю форм організації занять надає значні можливості для реалізації завдань виховання почуття національної ідентичності канадських старшокласників засобами природоохоронної діяльності. Позакласна діяльність має більше переваг порівняно з навчанням у

класі, оскільки вона не так обмежена академічними годинами. Одночасно вона більшою мірою пов'язана з місцевими соціальними й екологічними умовами, які мають життєво важливе значення для громади, членами якої є самі школярі. Непримусовий характер участі в позакласній роботі підвищує зацікавленість старшокласників до навчання, стимулює бажання вдосконалювати знання, уміння та навички, що були набуті на уроках, сприяє розвитку індивідуальних особливостей учнів, їхніх здібностей, нахилів, допомагає усвідомити власну національну ідентичність у реальних умовах соціально-природного оточення. Досвід навчання поза межами школи, на думку канадських педагогів, дозволяє учням і вчителям відновити втрачене почуття єдності з природою і суспільством, об'єднує громадян і сприяє формуванню їхніх почуттів [1].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Багато північноамериканських педагогів підкреслюють значущість роботи учнів у позаурочний час, наприклад, дослідник Х. Рассел зазначає виховний вплив роботи учнів на шкільному майданчику, педагоги Л. Куру, І. Палмберг, В.П. Питерс-Грант, Б. Студт, Л. Чола досліджують вплив позашкільної роботи на процес виховання і навчання. Канадські науковці Дж. Даймент, Б. Катбертсон, Т. О'Конел, Л. Кьотойз, Т.Г. Пайк, Д. Селбі, Е. Форан та ін. вказують на значущість позакласної та позашкільної роботи для розвитку громадянської та екологічної відповідальності учнів. Позитивний вплив інтегрованих програм навчання на виховання патріотичних почуттів старшокласників Канади відзначають такі науковці, як М. Дж. Баретт, Дж. Бертон, К. Рассел, Р. Хендерсон, Б. Хорвуд та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Творча дослідницька діяльність у галузі охорони природи як форма позакласної роботи старшокласників вважається північноамериканськими педагогами пріоритетною для формування екологічної культури, відповідального ставлення до природних багатств, що безпосередньо впливають на виховання почуття національної ідентичності [1; 2; 6]. За даними досліджень

канадських науковців І. Палмберга та Л. Куру, досвід дослідницької природоохоронної діяльності сприяє підвищенню самооцінки старшокласників, упевненості у власних силах, що позитивно позначається на формуванні національної ідентичності учня [8]. Природа як фактор стимулювання особистісного розвитку набуває для старшокласника іншої пріоритетної значущості та відповідно заохочує до природоохоронних дій. Згідно з даними дослідження, старшокласники, які застосовували досвід спілкування з природою у позакласній діяльності, визначаються «стійким і чітко визначеним емпатичним зв'язком з природою, кращою соціальною поведінкою та більш високим рівнем моральності» [8, с.32].

Останнім часом канадськими педагогами було набуто достатньо досвіду з розробки інтегрованих програм навчання, в яких урахується позашкільний компонент навчально-виховної роботи. Головним завданням цих програм є: поєднати навчання з «реальним світом природи», продемонструвати старшокласникам зв'язки між змістом знань різних предметів, сформувати відповідальність за наслідки природо-виховної діяльності, прищепити почуття національної ідентичності, навички співпраці, покращити міжособистісні стосунки між учнями і вчителями [3; 5; 6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета статті полягає в тому, щоб схарактеризувати вплив позашкільної діяльності на виховання почуття національної ідентичності канадських старшокласників на прикладі застосування інтегрованих програм з екологічної освіти у провінції Онтаріо (Канада).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Перші інтегровані програми з екологічної освіти (Integrated environmental studies program (ESP)) у середніх школах провінції Онтаріо з'явилися ще у 1981 році, але широкого використання у школах Канади вони набули лише на початку XXI сторіччя. У 2000 році в Онтаріо існувало близько 30 подібних програм [3]. Навчаючись за інтегрованими програмами, старшокласники впродовж одного семестру проводять у спеціалізованих класах та

поза межами школи увесь день з групою однолітків та одним або двома вчителями. Інтегрований підхід передбачає об'єднання чотирьох або п'яти шкільних дисциплін в єдиний навчальний блок (наприклад, інтегрування фізичної культури, географії, природничо-наукових дисциплін, англійської мови, мистецтва, психології та ін.). Відбір навчальних предметів залежить від досвіду вчителя, його спеціалізації, віку та академічної успішності старшокласників, особливостей місцевості (природно-географічні та економічні умови провінції). Інтегровані програми дозволяють отримати один або два кредити (заліки) для отримання документа про закінчення навчання у середній школі. Деякі програми базуються на роботі учнів в окремих шкільних кімнатах та передбачають численні денні походи, експедиції та екскурсії. Інші програми проводяться на базі позашкільних центрів або в спеціалізованих таборах поза межами школи. Використання інтегрованого підходу для навчання старшокласників позитивно позначається на рівні академічних знань, умінь та навичок учнів, сприяє вихованню моральних якостей, відповідальності, формуванню громадянської та екологічної культури юнаків та дівчат [7]. На думку канадського педагога Райана Хендерсона, інтегровані програми з екологічної освіти забезпечують унікальну можливість створення альтернативи традиційному шкільному навчанню. Вони передбачають умови, що «сприяють розвитку любові до знань, здатності критично та творчо мислити й виховувати повагу до себе, людей, природи та її створінь» [6, с.16].

Прикладом застосування інтегративного підходу до шкільного навчання в 11-12 класі може бути «Програма вивчення довкілля» в провінції Онтаріо. Ця елективна програма набуває значної популярності серед старшокласників, оскільки 75% навчальних годин протягом весняного семестру учні проводять поза межами школи [9]. Старшокласники беруть участь у різноманітних шкільних проектах: програми зі збору й переробки сміття, висадження дерев, політичні акції написання листів-протестів, підтримка у належному стані екологічних стежок, відвідування курсів із надання першої медичної допомоги і подорожей на каное, а також одноразові акції допомоги школі й суспільству. До змісту «Програми вивчення довкілля» входить

також просвітницька діяльність старшокласників: вони поширюють екологічні знання серед учнів молодших класів, проводять ігри та конкурси на свіжому повітрі, організують природознавчі та краєзнавчі екскурсії для школярів. Безпосередній контакт з живою природою забезпечують екологічні стежки, що функціонують при школі, місцевих паркових зонах або національних парках, під час екскурсії учні знайомляться з типовими природними об'єктами за місцем проживання в провінції. Під час підготовки до викладання старшокласники самі відвідують екологічні стежки, знайомляться з представленими на них різноманітними видами рослинного і тваринного світу, вивчають і оцінюють стан довкілля в зоні стежки. Це спонукає їх до активного використання опанованих знань з різних навчальних дисциплін. Під час відвідування молодшими школярами маршруту екологічної стежки старшокласники привертають їхню увагу до різноманітності природного світу, знайомлять з рельєфом місцевості, наслідками природних процесів та явищ, що відбувалися в різні періоди геологічної історії Землі, ідентифікують сліди тварин, визначають типи та види рослин і дерев, наявних у певній місцевості Канади [10]. Природоохоронні знання, отримані з різних навчальних дисциплін, в тому числі й з екології та туризму, учні поглиблюють під час практичної діяльності, передбаченої «Програмою вивчення довкілля». Старшокласники беруть проби води, ґрунту, відвідують зимовий і літній табори, досліджують скелі, ходять у походи, займаються лижним спортом узимку, а влітку обов'язково вирушають у 16-денний похід на каное річками провінції Онтаріо. Такі види діяльності в позашкільний час дозволяють старшокласникам спостерігати за природою, оцінювати діяльність людини з її перебудови, поглиблювати й узагальнювати знання, засвоєні ними на уроках з різних навчальних дисциплін. При цьому значне місце посідає виховний чинник, оскільки учні починають краще усвідомлювати необхідність дотримання етичних норм і правил поведінки у навколишньому середовищі, навчаються співпрацювати та досягати поставленої мети. Дослідження канадських науковців доводять, що такі програми розвивають навички міжособистісного спілкування, сприяють

індивідуальному розвитку, поглиблюють академічні знання, забезпечують розуміння зв'язку між теоретичними знаннями і навколишнім світом. Участь у соціальних проектах сприяє вихованню почуття національної ідентичності, причетності до суспільної справи, переживання відчуття гордості за власну країну.

Така форма позакласної діяльності, як екскурсії містить у собі значні пізнавальні й виховні можливості, оскільки сприяє поглибленню знань, умінь і навичок старшокласників. У процесі виховання почуття національної ідентичності засобами природоохоронної діяльності канадськими педагогами проводяться екскурсії, що передбачають громадянську та екологічну спрямованість. Зміст екскурсій переважно зосереджується на ознайомленні старшокласників з політичною, суспільною чи екологічною проблемою певної місцевості або регіону країни. Під час екскурсій учні старших класів можуть ознайомитися з роботою місцевих органів самоврядування, суспільних і політичних організацій, що займаються проблемами громадянського виховання, відвідати музеї, національні парки, зоопарки, ферми, міські підприємства тощо. Така форма роботи дозволяє оцінити переваги й недоліки місцевої політики щодо формування почуття національної ідентичності громадян, ознайомитися з різними проявами впливу людини на навколишнє середовище, дослідити користь природоохоронної діяльності та її вплив на процес єднання громадян.

Канадський учитель Майк Елрік наводить приклад застосування екскурсій як форми позакласної діяльності при викладанні теми «Біорегіони», що входить до змісту інтегрованої Програми суспільного керівництва довкіллям (Community Environmental Leadership Program(CELP)) у м. Гелф провінції Онтаріо [4]. З метою ознайомлення з характерними рисами, що властиві конкретній місцевості, в якій мешкають старшокласники, педагог організує серію велосипедних екскурсій до різних місць м. Гелфа.

Перша подорож під назвою «Водний день» має декілька зупинок під час маршруту. Перша зупинка відбувається на місці водних природних джерел, з яких місто отримує 80% питної води.

Оскільки організація екскурсій пов'язується з виконанням школярами певних дослідницьких завдань, то метою першої подорожі є зібрати дані про те, звідки природна вода потрапляє до міста, дослідити кругообіг води в природі, здійснити спостереження над тим, який шлях вона проходить, коли потрапляє до міста. Друга зупинка відбувається на водоочисному заводі та помповій станції, де старшокласники можуть побачити стадії зберігання, очищення, хлорування води і дослідити процес доставки води до будинків. Остання зупинка першої екскурсії має місце на заводі переробки каналізаційних стоків, де учням демонструють місце збігання очищеної води до річки, з якої сусіднє місто отримує питну воду. Старшокласники отримують завдання проаналізувати зібраний матеріал і визначити роль водопостачання для міста, фактори, що впливають на якість води, і важливість очищення каналізаційних вод, охарактеризувати засоби та методи збереження води.

Наступного дня проводиться екскурсія під назвою «День сміття», під час якої старшокласники відвідують міський завод, на якому переробляється 60% міського непотребу. Решта сміття, що не підлягає переробці, відправляється на звалище, яке учні теж відвідують та викидають там все, що залишали в класній урні впродовж тижня. Метою подорожі стає дослідити обсяг і цикли переробки сміття, визначити, яким чином воно впливає на довкілля, зробити рекомендації щодо зменшення обсягу непотребу, викинутого мешканцями міста.

Екскурсія під назвою «Продовольчий день» здійснюється на одну із сільських ферм: молочних, пташиних чи овочевих. Там старшокласники мають змогу дослідити операції виготовлення й цикли переробки продукції. Після цього група учнів відвідує міську бойню, що є найбільшою у східній Канаді, де переробляється до 1500 голів худоби. Там старшокласникам демонструють усі процеси вироблення яловичини з метою здобути інформацію про її походження. Наступного дня старшокласники здійснюють подорож на автобусі в сільську місцевість. Вони відвідують альтернативне сільське господарство, що вирощує екологічно чисту продукцію. Тут учні знайомляться із технологією вирощування продуктів харчування. Завданням школярів є

зіставити та проаналізувати факти, отримані під час проведення двох останніх екскурсій, і зробити певні висновки про доцільність сільськогосподарського виробництва, дослідити, як якісні показники сільськогосподарської продукції впливають на стан здоров'я людини, а технології, що використовуються під час вирощування продуктів харчування, позначаються на стані довкілля.

Екскурсія під назвою «День екобудинку» також здійснюється на автобусі. Учні старших класів відвідують будинок, що відповідає усім екологічним вимогам: має сонячний або повітряний електрогенератор, колектор дощової води, біотуалет, дров'яну піч, стіни і вікна, що не пропускають холод усередину будинку. Мета екскурсії – дослідити альтернативи звичним нормам помешкання і виробити власні правила екологічно доцільної поведінки, а також визначити роль наукових технологій для поліпшення стану довкілля.

Останній день – велосипедна екскурсія до органів міської влади – муніципалітету. Старшокласники відвідують залу засідань, де мають змогу бути присутніми на засіданні місцевої ради. Під час екскурсії один із помічників голови міста розповідає про функції міського уряду та відповідає на запитання стосовно соціальної, економічної та екологічної політики міського органу самоврядування. Завдання учнів полягає в тому, щоб визначити напрями активного громадянства, роль місцевої влади для розв'язання екологічних проблем, опанувати метод інтерв'ювання для збирання необхідної інформації тощо. Як зазначає автор проекту Майк Елрік, така форма виховної роботи має значний потенціал і може застосовуватися при викладанні різних шкільних дисциплін, наприклад, курсу громадянської освіти, при вивченні тем, присвячених міському самоврядуванню, і активного громадянства, англійської мови, опановуючи навички написання звітів, творів, есе і методу інтерв'ю при підготовці до дебатів з екологічної тематики, або на фізичному вихованні, коли вивчають правила руху на велосипеді в місті [4].

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Виховання почуття національної ідентичності канадських старшокласників засобами природоохоронної діяльності не обмежується формами роботи у школі. Використання позашкільної форми роботи у вихованні почуття національної ідентичності старшокласників спонукає їх до самостійного опанування знаннями про природу і суспільство, удосконалення навичок громадянської культури, розв'язання завдань, пов'язаних з природоохоронною діяльністю. Використання екскурсій як форми позаурочної діяльності для виховання почуття національної ідентичності засобами природи має непересічне значення. По-перше, робиться акцент на краєзнавчому підході до ознайомлення з екологічними проблемами, по-друге, унаочнюється практика втілення урядової політики в життя окремої громади, по-третє, учні опікуються місцевими проблемами, виявляють готовність до участі у їхньому розв'язанні, що сприяє розвитку у них дослідницьких умінь і навичок. Використання інтегрованих навчальних програм у шкільній практиці Канади сприяє вихованню відповідальних громадян, які вирізняються більшою інформованістю щодо стану довкілля та проблем суспільства, розуміють життєву необхідність загальногромадської єдності задля благополуччя і розквіту своєї держави.

Література

1. Building relationships through engaging nature experiences / [L.Curthoys, T.O'Connell, B.Cuthbertson, J.Dyment, T.Potter] // Pathways: The Ontario Journal of Outdoor Education. - 2004. – Vol. 16. - № 3. - Pp. 4-7.
2. Chawla L. Life paths into effective environmental action / L. Chawla // The Journal of Environmental Education. – 1999. - Vol.31. - № 1. - Pp 15-26.
3. Elrick M. Integrated studies: Notes from the Integrated Programs sessions, COEO fall conference/ M. Elrick // Interactions: The Ontario Journal of Environmental Education. – 2000. - Vol.12. - № 3. - Pp.14.

4. Elrick M. There's No Place Like Home / Mike Elrick // Pathways: Ontario Journal of Outdoor Education. — 2002. - Vol.14 № 4. - Pp.23-25.
5. Foran A. An Outside Place for Social Studies [Електронний ресурс] / A. Foran // Canadian social Studies. – 2008. – Vol. 41. - № 1(Fall) [www.quasar.ualberta.ca/css]
6. Henderson R. A Student Teacher's Perspective on Integrated Programs / Ryan Henderson // Pathways: Ontario Journal of Outdoor Education. – 2002. - Vol.14. - № 4. - Pp. 16.
7. Horwood B. The Influence of Outdoor Education on Curriculum Integration: A Case Study / Bert Horwood // Pathways: The Ontario Journal of Outdoor Education. - 2002. – Vol. 14. - № 4. - Pp. 6-12.
8. Palmberg I.E. Outdoor activities as a basis for environmental responsibility / I.E. Palmberg, L. Kuru // The Journal of Environmental Education, – 2000. - Vol. 31. - № 4. - Pp. 32-36.
9. Russell C.L. Report on an Ontario Secondary School Integrated Environmental Studies Program / C.L. Russell, J. Burton // Canadian Journal of Environmental Education. – 2000. – No. 5. - Pp. 287-304.

В статье рассматривается вопрос использования внешкольных форм воспитания чувства национальной идентичности средствами природоохранной деятельности на примере применения интегрированных программ по изучению окружающей среды в старших классах средних школ провинции Онтарио (Канада).

The article examines the question of usage of out-of-school forms of education of sense of national identity by means of nature conservation activity on the example of application of integrated frameworks which study environment in senior grades of high schools of the province Ontario (Canada).

Козьменко Олена Іванівна – старший викладач кафедри психології Северодонецького інституту Межрегіональної академії управління персоналом, аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського Національного університету імені В.Даля (м. Северодонецьк)